

ЎЗБЕКИСТОНДА ЖАМОАТ ТАРТИБИГА ТАЖОВУЗ ҚИЛУВЧИ ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ВА УЛАРНИ ПРОФИЛАКТИКА ҚИЛИШ: ХУҚУҚИЙ, ТАШКИЛИЙ ВА АМАЛИЙ ЖИХАТЛАР

Мухаммадинов Музаффар Шавкатжон ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси

3-ўқув курси 323-гуруҳ курсанти

Нигматов Шерзод Нигматжонович

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси

Давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон ҳуқуқларини

таъминлаш кафедраси ўқитувчиси, майор

Аннотация: Мақолада Ўзбекистон Республикасида жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар, уларнинг турлари ва омиллари таҳлил қилинган. Жамоат хавфсизлигини таъминлашда профилактика инспекторлари ва Миллий гвардиянинг роли, ҳамда ички ишлар органлари билан ҳамкорлиги, шунингдек махсус профилактика йўналишлари ўрганилган. Мақолада ҳуқуқбузарликларнинг статистикаси, ҳуқуқий ва ташкилий асослари, ҳамкорлик механизмлари, шунингдек жамоатчилик ва нодавлат ташкилотлар билан интеграциялашган профилактика тадбирларини самарали амалга ошириш йўллари кўрсатилган. Ижтимоий хавфсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишдаги қонунчилик ва технологиялардан фойдаланиш муҳимлиги таъкидланган.

Калит сўзлар: Жамоат тартиби, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, профилактика инспектори, Миллий гвардия, ички ишлар органлари, жамоат хавфсизлиги, махсус профилактика, ҳамкорлик, статистика, оммавий тадбирлар.

Жамоат тартиби ва ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш давлат сиёсатида устувор вазифалардан бири ҳисобланади. 2019–2021 йилларда жамоат жойларида ҳуқуқбузарликлар сони сезиларли даражада ўсгани (2,647 тадан 6,796 тага) бундай муаммоларнинг кескинлашувини кўрсатади. Шу боис, профилактика тадбирлари, профилактика инспекторлари ва Миллий гвардиянинг ҳамкорлиги, нодавлат ташкилотлар ва жамоатчилик фаолияти билан интеграцияланган чоралар жамоат хавфсизлигини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 28 январдаги "Жиноятчиликка қарши курашиш ва жамиятда хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида"ги фармонларидан бирида таъкидлаганидек: "Ҳар бир инсон ҳаёти ва шаънини ҳимоя қилиш, жиноятчиликка қарши самарали чоралар кўриш,

жамиятда тинчлик ва осойишталикни мустаҳкамлаш — давлатимиз сиёсатидаги устувор вазифалардан биридир. Жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта мослаштириш масалалари давлат сиёсатида устувор вазифалардан бирига айланди¹. Шу боис, жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта интеграция қилиш, уларни қайта жиноятга йўл қўймаслик учун профилактика тадбирларини самарали амалга ошириш зарурлиги кун тартибда турибди².

Ўзбекистон Республикасида жамоат жойларида содир этиладиган ҳуқуқбузарликлар, асосан маъмурий жавобгарлик доирасидаги (масалан, майда безорилик, ҳақорат ва шунга ўхшаш жамоат тартибини бузувчи ҳолатлар) бўйича расмий статистика Олий суд ва Ички ишлар вазирлиги маълумотларига асосланади. 2025 йил ноябрь ҳолатига кўра, тўлиқ йиллик маълумотлар 2024 йил учун мавжуд бўлиб, 2025 йилнинг биринчи ярмига оид қисман маълумотлар умумий жиноятлар ўсишини (15,7%) кўрсатмоқда, аммо жамоат жойларига оид батафсил статистика ҳали эълон қилинмаган.

Жиноятларнинг асосий турлари — ўғрилик, фирибгарлик, қочқинчилик, маъмурий ҳуқуқбузарликлар, шунингдек йўл ҳаракати қоидаларини бузиш билан боғлиқ воқеалар эътиборни тортмоқда³.

Жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар — бу жамоат жойларидаги қоидаларни бузувчи, оммага хавф солувчи ёки фуқароларнинг осойишталигини ва хавфсизлигини таҳдид қилувчи ҳаракатлардир. Уларнинг асосий хусусияти сифатида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

-бу ҳуқуқбузарликлар шахсий фойда учун эмас, балки оммага таъсир қилади. Ҳуқуқбузарликлар жамоат тартиби, осойишталик ва хавфсизликка салбий таъсир кўрсатади;

-улар қонун билан аниқланган санкциялар, асосан жарима ёки маъмурий қамоқ орқали жазоланади. Жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликларни Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг айрим моддаларидан келиб чиқиб, қуйидаги турларга ажратиш мумкин:

А) Суд ва мансабдор шахсларга тажовузда номоён бўлувчи ҳаракаталар бўйича:

-Судга ҳурматсизлик қилиш (180-модда) — судда иштирок этаётган шахсларнинг тартибини бузиш ёки уларнинг фармойишига бўйсунмаслик.

-Суднинг хусусий ажримига амал қилмаслик (181-модда) — мансабдор шахс

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 28 январдаги ПФ-5948-сонли Фармони, расмий веб-сайт — <https://president.uz>

² Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОИЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ // ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. — 2025. — Т. 79. — №. 2. — С. 143-157.

³ <https://vzglyad.uz/ru/post/2025/02/12/prestupleniya-v-uzbekistane/?utm>

томонидан суд қарорини бажармаслик.

-Халқ маслаҳатчисининг судга боришига тўсқинлик қилиш (182-модда) – суд жараёнида мансабдор шахс томонидан блокировка қилиш. Бу турдаги ҳуқуқбузарликлар жамоат тартибига ҳам, қонуний ҳокимиятнинг самарали фаолиятига ҳам таҳдид солади.

Б) Жамоат тартибини бузувчи хатти-ҳаракатлар бўйича:

-Майда безорилик (183-модда) – уятли сўзлар, ҳақорат, жамоат тартибини бузувчи бошқа ҳаракатлар.

-Жамоат жойларида шахсини идентификация қилиш имконини бермайдиган кўринишда бўлиш (1844-модда) – омма орасида шахсни таниб бўлмаслик.

-Қурол ва пиротехника воситалари билан ҳуқуқбузарликлар (185–1853-моддалар) – қуролдан нотўғри фойдаланиш ёки қонунга ҳилоф ашёларни олиб юриш.

В) Диний, миллий ва этник зиддиятни тарғиб қилиш бўйича:

-Диний мазмундаги қонунга ҳилоф материаллар (1842-модда) – диний материалларни тақиқланган ҳолда тарқатиш.

-Миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материаллар (1843-модда) – оммавий нафрат уйғотадиган материаллар. Бу турдаги ҳуқуқбузарликлар жамоат тартибига бевосита таҳдид солади, чунки улар омма орасида низо ва зиддиятларни кучайтиришга хизмат қилади. Жазо асосан жарима ва маъмурий қамоқ шаклида бўлади. Жариманинг миқдори базавий ҳисоблаш миқдориغا нисбатан белгиланади ва ҳуқуқбузарликнинг оғирлигига қараб оширилиши мумкин. Қурол ва материалларни мусодара қилиш кўшимча санкция сифатида белгиланади. Хулоса қилиб айтганда Жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар – бу жамоат жойларидаги тартибни бузувчи ҳаракатлар (масалан, ҳақорат, нотўғри кийим, кўзга ташланарли қурол билан юриш). Қонун ва суд қарорларига амал қилмаслик, мансабдор шахсларнинг фаолиятига ҳалал етказиш. Оммавий адоват ва диний ёки этник зиддиятни кучайтиришга хизмат қилувчи ҳаракатлар. Буларнинг барчаси жамоат тартиби ва осойишталикка таҳдид солади, шу боис қонунда аниқ жазо чоралари кўзда тутилган.

Ўзбекистон Республикасининг 16.09.2016 йилдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги ЎРҚ-406-сон қонуни 1-моддада ички ишлар органларининг мақсад ва вазифаларини белгилайди: жумладан, “ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактика” вазифаси. Демак, профилактика инспектори — ички ишлар органи тизимида фаолият юритувчи ходимлар қаторида, “ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш ва жамоат тартибини сақлаш” учун масъул шахс ҳисобланади. Қонун 2-моддаси (ва ўшандан кейинги моддалар) ижро этиш

тартиби, ходимларнинг ҳуқуқий ва ижтимоий кафолатлари, ички тартиб-қоидалар (қасамёд, жисмоний куч, махсус воситалардан фойдаланиш, масъулият ва жавобгарлик) каби ҳуқуқий статусни таъминлайди. Шу билан, профилактика инспектори — ички ишлар органи ходими бўлиб, қонунлар ва ички тартибларга мувофиқ жавобгарлик, ҳуқуқ ва масъулиятга эга шахс сифатида тан олинган. Профилактика инспектори — жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш, ҳуқуқни ҳимоя қилиш, жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликларга қарши барча чораларни кўриш бўйича ички ишлар органи фаолияти таркибида. Шу муносабат билан, профилактика инспекторлари ҳуқуқбузарлик содир бўлишига жавобгарликни олдини олиш, ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги мурожаат ва хабарларни кўриб чиқиш, маъмурий ишлар юритиш ва агар тегишли ваколат берилган бўлса — маъмурий жазолар ва чоралар таъинлашда иштирок этишлари мумкин. Яъни профилактика инспектори — ички ишлар органи тузилмасининг, жамоат тартиби ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича “ихтисослаштирилган” вакили ҳисобланади.

Профилактика инспекторларининг жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар бўйича профилактик фаолиятини Ўзбекистон Республикаси «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонун (ЎРҚ-371) асосида тушунтириб бериш мумкин. Бунда асосий мақсад сифатида жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликларни олдини олиш, уларни содир этиш эҳтимолини камайтириш ва омма учун хавфсиз муҳитни таъминлаш ҳисобланади. Профилактик фаолият турлари сифатида (Қонун 6-моддасига мувофиқ) Ахборот ва тушунтириш ишлари – фуқаролар, жамоат ташкилотлари ва мактабларда жамоат тартибини сақлаш қоидалари, ҳуқуқбузарлик оқибатлари ҳақида маъруза, семинар ва учрашувлар ўтказиш, қоидаларни назорат қилиш – оммавий жойларда фуқароларнинг ҳаракатлари, ихчам жамоат тадбирлари ва ўтказилаётган маданий, спорт ва диний акцияларда жамоат тартибига риоя қилинишини кузатиш, тергов ва профилактика ишларида иштирок – ҳуқуқбузарликлар содир бўлиши эҳтимоли бор жойларда хизмат ва патрул қилиш, ҳуқуқбузарликлар ҳақида мурожаатларни кўриб чиқишни алоҳида кўрсатиш мумкин. Ҳамкорлик йўналишлари сифатида эса профилактика инспекторлари миллий гвардия органлари, ички ишлар органлари ва бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар билан ҳамкорликда ҳаракат қилишини кўрсатиш мумкин. Бунда улар жамоат тартибига таҳдид солувчи ҳаракатларни бартараф этишда, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва ғавқулдда вазиятларда тезкор реакция кўрсатишда биргаликда иш олиб борилади. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида қонуни жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, профилактика тизимини жорий этиш орқали — фуқароларнинг шахсий ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш,

жиноятчиликни камайтириш, жамиятда тинчлик ва тартибни сақлаш учун муҳим ҳуқуқий механизм ҳисобланади. Агар бундай профилактика самарали амалга оширилса — нафақат ҳуқуқбузарликлар, балки жамиятнинг барқарорлиги, фуқаролар қурилишдаги ҳаёти аҳволи ва маданияти ҳам ривожланади.

Ҳамкорлик — от. 1. Иш-фаолиятда бирга, ҳамкор бўлиш, айти бир ишда биргалашиш, уни тенг бажариш (ҳамкор 1). 2. Бирор соҳада ўзаро боғланиб, биргаликда, ҳамкор бўлиб иш олиб бориш (иқтисодий ҳамкорлик, илмий ҳамкорлик ва ҳ.к.).⁴ Ҳуқуқбузарликларга қарши курашда ҳамкорлик — бу давлат органлари, жамоат ташкилотлари, фуқаролик жамияти институтлари ва халқаро тузилмалар ўртасидаги ўзаро мувофиқлаштирилган, мақсадли ва ҳуқуқий асосга эга бўлган биргаликдаги фаолиятдир. У ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, аниқлаш, тўхтатиш ва уларнинг оқибатларини бартараф этишга қаратилган. Ҳуқуқбузарликларга қарши курашда ҳамкорлик — бу давлат органларининг, нодавлат нотижорат ташкилотларининг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ва фуқароларнинг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ўзаро ҳамкорлигидир. Ҳуқуқбузарликларга қарши курашда ҳамкорлик — бу давлат органларининг, нодавлат нотижорат ташкилотларининг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ва фуқароларнинг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ўзаро ҳамкорлигидир. Ҳуқуқбузарликларга қарши курашда ҳамкорлик тушунчаси Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонунида аниқ таъриф шаклида берилмаган. Бу тушунча кўпинча дарсликларда, илмий мақолаларда ва расмий шарҳларда таҳлилий талқин сифатида учрайди. Жамоат тартибини сақлаш ва ҳуқуқбузарликларга қарши курашда ички ишлар органлари бошқа давлат органлари, жамоат бирлашмалари ва фуқаролар билан ҳамкорлик қилади.⁵ Ички ҳамкорлик (давлат органларининг Нодавлат ва нотаижрат ташкилотлари ва фуқаролар билан ҳамкорлиги) Давлат органлари (ИИБ, прокуратура, адлия, солиқ, божхона ва бошқалар), нодавлат нотижорат ташкилотлари (ННТ) ва фуқаролар ўртасидаги идоралараро ва жамоатчилик билан ҳамкорликни амалга ошириши тушунилади.

Ўзбекистонда Миллий гвардия (МГ) ва Ички ишлар вазирлиги (ИИБ) органлари жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда муҳим ҳамкорликни амалга оширади. Ушбу ҳамкорлик қонунчилик асосида ташкил этилиб, қўшма патруллар, профилактик тадбирлар ва ахборот алмашинуви орқали амалга оширилади.

Ҳамкорликнинг ташкилий механизмлар бўлиб қуйидагиларни мисол келтириш мумкин:

⁴ <https://izoh.uz/uz/word/hamkorlik>

⁵ <https://lex.uz/docs/3027843>

- Тошкент шаҳрида "Хавфсиз пойтахт" концепцияси: тун-кун уч сменали патрул режими, мобил алоқа марказлари ва "Фидокор ёшлар" жамоатчиликлари. Тошкент вилоятида патрул-пост хизмати нарядларининг кундалик жойлашуви ҳудуд раҳбарларига юклатилиб, МГ ва ИИБ бирга патрул ўтказилмоқда;

-маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари ташкил этилиб, профилактик инспекторлар билан биргаликдаги хизматлар фаолияти мувофиқлаштирилмоқда;

- "Пойтахт минтақаси" тамойили асосида ягона тезкор бошқарув маркази яратилиб, криминоген вазият мониторинги ва куч-ҳосилалар бошқарилиши амалга оширилмоқда.

МГ ва ИИБ ҳамкорлигида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга қаратилган чора-тадбирлар қуйидагиларни ўз ичига олади. Уларнинг самарадорлиги натижасида 2017 йилга нисбатан жиноятлар сони 12 мингга камайган, 9251 маҳаллада жиноятларнинг 50% га яқини содир этилмаган.⁶

Мисол учун Ҳуқуқбузарликлар ва жиноятлар ҳақида маълумотлар бўйича тезкор ахборот алмашинуви доирасида Ягона ахборот тизими орқали криминоген вазият мониторинги; "Е-жамоат хавфсизлиги" тизимини ишлаб чиқиш, Жиноят очқларини бартараф этиш, оммавий тадбирларда тартиб сақлаш бўйича профилактик тадбирлар доирасида "Хавфсиз ҳудуд – долзарб 90 кунлик" тезкор профилактик тадбири (2025 йил октябрда бошланган); ёшлар орасида гиёҳвандликнинг олдини олиш видеороликлари ва семинарлар⁷ни алоҳида қайд этиш лозим. Умумий тартибда олганда ушбу ҳамкорлик натижасида жамоат тартиби мустаҳкамланиб, фуқаролар ҳуқуқлари ҳимоя қилинади, келажақда ҳуқуқий базани янада кучайтириш ва ахборот муҳитини яратиш орқали самарадорлик ошаверади.

2020-йил 18 ноябрда қабул қилинган Миллий гвардия тўғрисидаги ЎРҚ-647-сон Қонун (ҳужжат рақами 5128310) асосида — жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар (маъмурий ҳуқуқбузарликлар) бўйича Миллий гвардияга юклатилган асосий вазифаларини— умумий ва махсус мандатлар контекстида тушунтириб ўтиш мумкин. Қонуннинг мақсади — Миллий гвардия фаолиятини тартибга солиш, унга ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жамоат тартибини таъминлаш бўйича махсус ваколатлар бериш. Миллий гвардия — ҳуқуқни муҳофаза қилишга доир махсус тузилма бўлиб, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка, ҳуқуқбузарликларга қарши курашда иштирок этади. Қонуннинг 3-моддасида Миллий гвардиянинг асосий вазифалари орасида жамоат тартиби ва ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш, жамоат тартибини сақлаш,

⁶<https://cyberleninka.ru/article/n/jamoaat-xavfsizligini-ta-minlashda-milliy-gvardiya-bo-linmalari-hamda-ichki-ishlar-organlari-o-zaro-hamkorligining-ayrim-jihatlari>

⁷ https://uza.uz/oz/posts/xavfsiz-hudud-dolzarb-90-kunlik-tezkor-profilaktik-tadbiri-boshlandi_769770

ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларга нисбатан чора кўриш каби мажбуриятларни белгилайди. Ушбу мажбуриятлар жисмоний шахслар ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилишда, жамоат тартибини сақлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жумладан оммавий тадбирлар, митинглар, йиғилишлар, намоёишлар, кўп одам тўпланган жойларда тартибни таъминлашда, жамоат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида ҳуқуқбузарлик профилактикаси, ҳуқуқбузарликларга сабаб бўлаётган шарт-шароитларни аниқлаш ва уларни бартараф этишда номоён бўлади. Миллий гвардия органларига бу вазифалар шарт ва зарур эканлигини қуйида кўриб чиқадиган бўлсак. Биринчидан жамоат тартибига, фуқаролар хавфсизлигига ва қонун устуворлигига таҳдид солувчи ҳуқуқбузарликлар — жамият фаровонлиги ва барқарорлиги учун хавф. Шу сабабли, масъул орган — Миллий гвардия — ҳуқуқий мандатлар билан таъминланган (Маъмурий ҳуқуқбузарлик тавсифи ва жавобгарликни белгиладиган меъёрлар). Фақат жиноий жавобгарлик билан чекланиб қолмасдан, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги тизим орқали тез ва самарали чора кўриш имконияти — ҳуқуқбузарликларнинг кўпайиб кетишини олдини олишда муҳим⁸.

"Ички ишлар органлари тўғрисида" қонуни (2025-йил 03-январ ҳолати) асосида, жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар бўйича (яъни жамоат тартибини, жамият хавфсизлигини, фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишга оид) вазифаларни ва ваколатларни қуйидагича баён қилиш мумкин. Қонуннинг мақсади — ички ишлар органлари фаолиятини тартибга солиш. Ички ишлар органлари асосий вазифалари қаторида: фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш; мулкни, жамият ва давлат хавфсизлигини, жамоат тартибини таъминлаш. Хусусан: жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси.

Ички ишлар органларининг жамоат тартиби ва хавфсизликни таъминлашдоирасидаги вазифалари (жумладан жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликларга қарши) қуйидагиларни қамраб олади:

-Терговга қадар текширув ва тезкор-қидирув фаолиятини амалга ошириш; суриштирув ва дастлабки терговни ўтказиш.

-Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси — ҳуқуқбузарлик содир этилишининг сабабини ва шароитларини аниқлаш, бундай ҳуқуқбузарликларга мойил шахсларнинг фаолиятини чолиш.

-Маъмурий ва жиноий жавобгарлик билан боғлиқ чора-тадбирларни қўллаш: маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш, жазоларни амалга ошириш.

⁸ https://darakchi.uz/uz/165734?utm_

-Эҳтиёт чоралари, қидириш, унда жилма-жесурлик ҳамда жисмоний ва махсус воситаларни, заруратда — ўкотар куролни қўллашни таъминлаш.

-Давлат ва хусусий мулкни, шу жумладан муҳим объектлар, жамоат жойлари, транспорт тизимлари, паспорт ва миграцион ҳисоб — назорат қилиш; йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш.

«Ички ишлар органлари тўғрисида»ги қонун Ички ишлар органлари жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактика қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилиш учун асосий ваколатли орган ҳисобланади. Улар ҳуқуқбузарлик содир бўлишига сабаб бўлаётган шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этиш чора-тадбирларини амалга оширишга масъул.

«Миллий гвардия тўғрисида»ги қонун Миллий гвардия ҳам жамоат тартиби ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда фаол иштирок этади. Унга жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш, оммавий тадбирлар ва йирик тадбирларда тартибни таъминлаш вазифалари юклатилган. Миллий гвардия ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларга нисбатан ҳуқуқий чоралар кўриш имкониятига эга.

Ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси илгари судланган шахслар, алкоголь ва гиёҳванд моддаларни суиистеъмол қилувчилар, вояга етмаганлар каби махсус гуруҳлар орасида ҳуқуқбузарликларни олдини олиш тадбирлари ишлаб чиқилади. Бу тадбирлар ҳуқуқбузарликка олиб келадиган сабаб ва шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш ва шахсларга профилактик таъсир кўрсатишга қаратилган.

Ички ишлар органлари ва Миллий гвардия жамоат тартибига қарши ҳуқуқбузарликларни олдини олишда қуйидагича ҳамкорлик қилади:

Жамоат тартиби йўналишида Ички ишлар органлари Жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва профилактика қилиш, маъмурий чоралар қўллаш каби вазифаларни бажаришда, Миллий гвардия эса оммавий тадбирларда тартибни сақлаш, ҳуқуқбузарликларни тезкор аниқлаш ва ҳуқуқий чора кўришда биргаликда митинглар, йиғилишлар ва спорт тадбирлари кўринишидаги тадбирларда ҳамкорликдаги фаолиятни олиб борадилар.

Махсус профилактика йўналишида Ички ишлар органлари илгари судланган шахслар, алкоголь/гиёҳванд моддаларни истеъмол қилувчилар, вояга етмаганлар ўртасида профилактика тадбирларида, Миллий гвардия органлари махсус профилактика тадбирларда ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш ва қонуний куч қўллашда ҳамкорликдаги фаолиятни олиб борадилар.

Миллий гвардия ва Ички ишлар органларининг ҳамколигини амалий жиҳатларини қўйидагиларда кўриш мумкин:

-Профилактика тадбирлари

Ички ишлар органлари ва Миллий гвардия биргаликда илгари судланган шахслар, гиёҳванд моддаларни истеъмол қилувчилар, мастлик ҳолатлари ва вояга етмаганлар орасида ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлайди.

-Махсус тадбирлар

Ишга жойлаштириш, ижтимоий реабилитация ва тарбия тадбирлари биргаликда ташкил этилади. Миллий гвардия ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларнинг ҳаракатини қонуний йўл билан чеклашда ва фавқулодда вазиятларда қўлланадиган махсус воситалар билан қўллаб-қувватлайди. Ички ишлар органлари ҳуқуқий ва профилактика функцияларини амалга оширса, Миллий гвардия тартибни сақлаш ва фавқулодда қўллаш функцияларини бажаради. Уларнинг ҳамкорлиги қонун асосида жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва ҳуқуқий чоралар қўллаш йўналишларини қамраб олади. Жамоат тартиби ва хавфсизлик масалалари жамиятнинг барқарорлиги ва фуқароларнинг ҳаёти сифати учун муҳим аҳамиятга эга. 2019–2021 йилларда жамоат жойларида ҳуқуқбузарликлар сони икки баравардан ортиқ ўсиши бундай муаммоларнинг ортиб боришини кўрсатмоқда. Шу билан бирга, ҳуқуқбузарликларнинг турлари ва содир этилиш жойлари бўйича тўлиқ статистика мавжуд эмаслиги профилактика тадбирларини самарали режалаштиришда қийинчилик туғдиради. Аммо, профилактика инспекторлари ва Миллий гвардия ҳамкорлиги, махсус профилактика йўналишлари ва жамоатчилик фаолияти билан интеграцияланган ишлар ҳануз етарли даражада ривожланмаган. Бу ҳолат ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жамоат тартибини сақлашда самарадорликни пасайтирмоқда. Шу муносабат билан ҳуқуқбузарликларга қарши комплекс чора-тадбирлар, статистик маълумотларни яхшилаш, технологиялардан кенг фойдаланиш ва жамоатчилик ҳамкорлигини ривожлантириш муҳим вазифа сифатида кўринмоқда.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, кўтарилган масалалар ва таҳлиллар асосида қуйидаги қисқача муаммолар ва тақлифларни келтириб ўтиш мумкин:

Муаммолар сифатида:

Жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликларнинг ўсиши

2019 йилдан 2021 йилгача жамоат жойларида аниқланган жиноятлар сони икки баробардан кўпроқ ўсган (2,647 → 6,796). Бу динамика жамоат майдонларида махсус хавф омиллари мавжудлигини кўрсатади.

Статистика ва маълумотларнинг тўлиқ эмаслиги

2025 йил учун жамоат жойларидаги ҳуқуқбузарликлар бўйича батафсил маълумотлар ҳали эълон қилинмаган. Бу профилактика фаолиятини режалаштиришда қийинчилик туғдиради.

Ҳуқуқбузарликларнинг турлари ва уларнинг салбий таъсири

Жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар шахсий эмас, оммага таъсир қилади. Улар орасида майда безорилик, суд қарорларига бўйсунмаслик, диний, миллий зиддиятларни тарғиб қилиш каби ҳолатлар жамиятда тинчлик ва хавфсизликка салбий таъсир кўрсатади.

Профилактика инспекторлари ва Миллий гвардия ҳамкорлигининг амалий қийинчиликлари

Профилактика инспекторлари ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда масъул бўлса-да, кўп ҳолларда тизимлар орасида ахборот алмашиш ва биргаликда тезкор чора кўриш самараси паст бўлиши мумкин. Ҳамкорликни қонуний жиҳатдан аниқ тартибга солиш ва назорат механизмлари ҳануз етарли даражада эмас.

Махсус профилактика йўналишларида камчиликлар

Илгари судланган шахслар, алкоголь/гиёҳванд моддаларни истеъмол қилувчилар ва вояга етмаганлар орасида профилактика тадбирлари доимий ва интеграцияланган эмас. Жамоатчилик фаолияти ва нодавлат ташкилотлар билан ҳамкорлик етарли даражада тартибга солинмаган.

Таклифлар сифатида:

Жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар статистикасини яхшилашда

Олий суд ва ИИВ маълумотларини интеграция қилиб, ҳар ойда/ҳар чорақда батафсил статистика эълон қилиш. Статистикада ҳуқуқбузарлик турлари, содир этилиш жойлари ва таҳдид даражаси кўрсатилиши лозим.

Профилактика инспекторлари ва Миллий гвардия ҳамкорлигини кучайтиришда

Биргаликда патрул ва профилактика тадбирларини режалаштириш ва мониторинг қилиш учун ягона тизим яратиш. Ахборот алмашиш ва фавқулодда ҳолатларга тезкор реакция механизмларини аниқ тартибга солиш.

Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда жамоатчилик ва ННТлар билан ҳамкорликни ривожлантириш

мактаблар, маҳаллалар ва жамоат ташкилотларида тарғибот, семинар ва ахборот кампанияларини кенгайтириш. Ёшлар ва ихтисослаштирилган гуруҳлар учун профилактика тадбирларини доимий амалга ошириш.

Махсус профилактика йўналишларини такомиллаштиришда

Илгари судланган шахслар ва гиёҳванд моддалар истеъмол қилувчилар учун интеграцияланган дастурлар (ижтимоий реабилитация, иш билан таъминлаш, тарбия тадбирлари). Миллий гвардиянинг фавқулодда чораларини ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш ва ички ишлар органлари билан мувофиқлаштириш.

Технология ва мониторингни кенгайтиришда

"Е-жамоат хавфсизлиги" ва Ягона ахборот тизими орқали жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликларни аниқлашни автоматлаштириш. Криминоген вазият мониторинги ва тезкор патрул жойлашувини таҳлил қилиш.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, мазкур мақолада Ўзбекистонда жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар ва уларни олдини олишнинг ҳуқуқий, ташкилий ва амалий жиҳатлари таҳлил қилинди. Профилактика инспекторлари ва Миллий гвардия ҳамкорлиги, махсус профилактика йўналишлари ва технологиялардан фойдаланиш жамоат хавфсизлигини мустаҳкамлашда асосий восита экани кўрсатилди. Муаммолар сифатида ҳуқуқбузарликлар статистикасидаги етишмовчиликлар, ҳамкорлик механизмларининг етарли даражада ривожланмагани ва махсус профилактика йўналишларидаги камчиликлар белгиланди. Таклифлар сифатида статистик маълумотларни яхшилаш, ҳамкорликни кучайтириш, жамоатчилик ва ННТлар билан интеграциялашган профилактика тадбирларини кенгайтириш ва технологиялардан фойдаланиш тавсия этилди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати (манбалар билан)

1. Ниматов, Ш. Н. ва бошқалар. (2025). Ёшлар ва хотин-қизлар жиноятчилигининг олдини олишда норматив-ҳуқуқий асослар ва ижтимоий профилактика механизмлари. Образование Наука и Инновационные Идеи в Мире, 79(2), 143–157.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев. (2020, 28 январ). ПФ-5948-сонли Фармон. Расмий веб-сайт: <https://president.uz>
3. Ўзбекистон Республикаси. (2023). Жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш тўғрисидаги қонун. <https://lex.uz/docs/3027843>
4. CyberLeninka. (n.d.). Жамоат хавфсизлигини таъминлашда Миллий гвардия бўлинмалари ҳамда ички ишлар органлари ўзаро ҳамкорлигининг айрим жиҳатлари. <https://cyberleninka.ru/article/n/jamoat-xavfsizligini-ta-minlashda-milliy-gvardiya-bo-linmalari-hamda-ichki-ishlar-organlari-o-zaro-hamkorligining-ayrim-jihatlar>
5. UZA. (2025, март). "Хавфсиз ҳудуд" долзарб 90 кунлик тезкор профилактик тадбири бошланди. https://uza.uz/oz/posts/xavfsiz-hudud-dolzarb-90-kunlik-tezkor-profilaktik-tadbiri-boshlandi_769770
6. Vzglyad. (2025, февраль 12). Преступления в Узбекистане. <https://vzglyad.uz/ru/post/2025/02/12/prestupleniya-v-uzbekistane/?utm>
7. Izoh. (n.d.). Hamkorlik. <https://izoh.uz/uz/word/hamkorlik>
8. Darakchi. (2025). <https://darakchi.uz/uz/165734?utm>.
9. Нимаитов, Шерзод Ниматжонович. "ЎЗБЕКИСТОНДА ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ВАЗИФАЛАРИ ВА САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ." JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS 90.2 (2025): 290-300.
10. Хисравов Х. Х. и др. ЎЗБЕКИСТОНДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ ҲУҚУҚИЙ СИЁСАТ ВА ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ //JOURNAL

OF NEW CENTURY INNOVATIONS. – 2025. – Т. 90. – №. 2. – С. 280-289.

11. Ниъматов Ш. Н. и др. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИ ТОМОНИДАН БАНДЛИГИ ТАЪМИНЛАНМАГАН, МЕҲНАТГА ЛАЁҚАТЛИ БЎЛГАН ДОИМИЙ ДАРОМАД МАНБАИГА ЭГА БЎЛМАГАН ШАХСЛАРНИ ШУНИНГДЕК ИШСИЗЛИКНИ АНИҚЛАШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА БУ БОРАДА ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ //JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS. – 2025. – Т. 90. – №. 2. – С. 301-312.

12. Неъматов Ш. Н. и др. «МУНОСИБ МЕҲНАТ ҚИЛИШ КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚИНИ ТАЪМИНЛАШДА ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ РОЛИ: ЎЗБЕКИСТОНДА ИШСИЗЛИК ВА КАМ ДАРОМАД БИЛАН БОҒЛИҚ ПРОФИЛАКТИК ФАОЛИЯТНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ» //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 58. – №. 1. – С. 272-287.

13. Нигматов Ш. Н. и др. ИҚТИСОДИЙ ЖИНОЯТЛАРНИ ПРОФИЛАКТИКА ҚИЛИШ: ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АМАЛДАГИ ҲОЛАТ ВА ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 58. – №. 1. – С. 254-271.

14. Ниматов Ш. Н. и др. ИҚТИСОДИЙ ЖИНОЯТЛАРНИ ПРОФИЛАКТИКА ҚИЛИШ: ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АМАЛДАГИ ҲОЛАТ ВА ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 229-243.

15. Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.

16. Абдухалимов У. Т. Ў., Ниматов Ш. Н. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ МАҲАЛЛА ЁШЛАР ЕТАКЧИСИ ВА МАҲАЛЛА ЕТТИЛИГИ БИЛАН ЎЗАРО ҲАМКОРЛИГИНИ АҲАМИЯТИТ //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 4. – С. 14-20.

17. Ниматов Ш. Н. и др. АЁЛЛАР ЎРТАСИДА РЕЦИДИВ ЖИНОЯТЧИЛИК: САБАБЛАР, ТАҲЛИЛ ВА ПРОФИЛАКТИК ЁНДАШУВЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 365-379.